

NOV PREHISTORIJSKI NALAZ IZ JURJEVA

TIHOMILA TEŽAK-GREGL

Premda je malo mjesto Jurjevo, udaljeno 9 km od Senja, u arheološkoj znanosti prije svega poznato kao antičko naselje Lopsica, sve brojniji prethistorijski nalazi iz samog mjesta i njegove najuže okolice počinju ga isticati i kao značajan lokalitet kulture starijeg željeznog doba na tom dijelu Jadranske obale.¹ Prvi prethistorijski nalazi ustanovljeni su još tijekom prošlog stoljeća, a najnoviji su otkriveni u ljetu 1983. Uz cestu koja vodi iz Jurjeva prema Hrmotinama,² na predjelu zvanom Otinje—Jurjevo (nekadašnji Sv. Juraj) Martin Vukić iz Jurjeva otkrio je, kopajući temelje za kuću Ivana Čaiša, kat. čestica 305/115, prethistorijske predmete, od kojih je neke, ne obraćajući im previše pažnje, ipak odložio na jedan kamen. Na sreću, izdvojene je predmete uočio senjski nastavnik Ante Ljubas, koji ih je pokupio i predao Gradskom muzeju u Senju.³ Muzejska se akvizicija na taj način obogatila zanimljivim prethistorijskim nalazom, koji se sastoji od dvije brončane sljepoočničarke s privjeskom, te jedne brončane fibule pijavičastog tipa. Sudeći po izjavama očevidaca, nalaz je sadržavao još neke predmete, no oni na žalost nisu bili pokupljeni.⁴

Opis nalaza:

1. Brončana fibula pijavičastog tipa s izduljenom nožicom i asimetričnim držačem igle. Luk je ovalnog presjeka, proširen u središnjem dijelu, a prema glavi i nozi se sužava. Ukrašen je s četiri uzdužno urezane linije po sredini, dok ga od glave odvajaju četiri, a od nožice pet poprečnih žljebića. Opruga je jednostrana i ima samo jedan navoj. Iгла nedostaje. Dimenzije: duljina = 4,5 cm, visina luka = 2 cm.

Sl. 1

2. Sljepoočničarka od spiralno uvijene bročane žice. Sačuvana su dva navoja na koja je okačen privjesak u obliku jednostavne, lijevane brončane karike.

Dimenzije: promjer sljepoočničarke = 6 cm, promjer karike — privjeska = 2,5 cm.

Sl. 2

1. S. Ljubić, Popis arheološkog odjela Nar. Zem. Muzeja u Zagrebu, Zagreb 1889, p. 73, T. X/37, 38, 39; A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice III, Senjski zbornik III, Senj 1967/68. — Prethistorijski zemljani predmeti iz Jurjeva i Donje Prizne, p. 30—34, fig. 10.

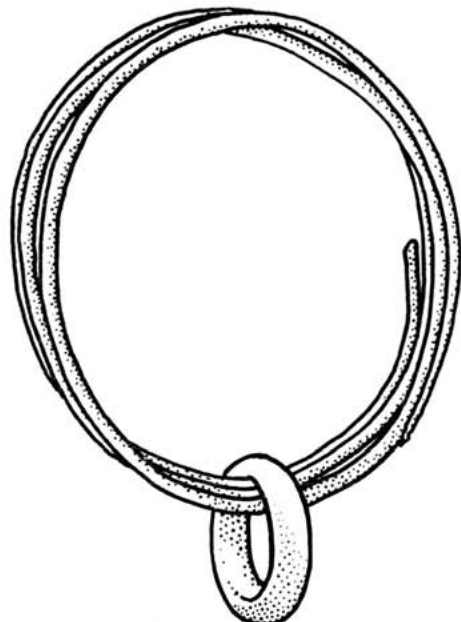
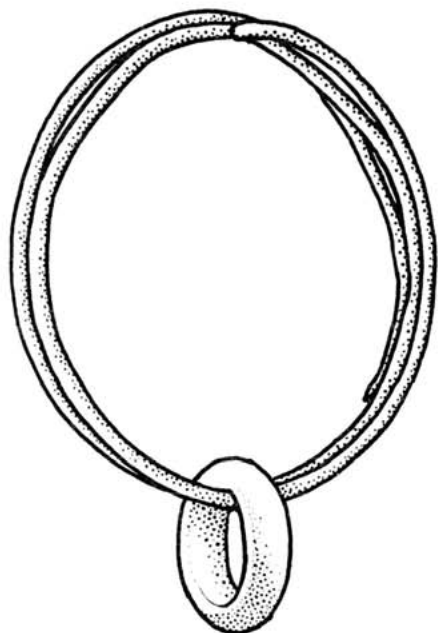
2. U Hrmotinama je također ustanovljen prethistorijski nalaz kamene sjekire — A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice, Senjski zbornik II, Senj 1966, p. 390.

3. Na ovom mjestu izražavam zahvalnost nalaznicima Martinu Vukiću i posebno Anti Ljubasu, koji su sačuvali i predali Gradskom muzeju u Senju ovaj značajni prethistorijski nalaz.

4. Radnici su izjavili da je na mjestu nalaza bilo još »nekakovog pleha«, očito fragmentiranih i oštećenih brončanih predmeta.

Sl. 1 — Pretpovijesni nalaz brončane fibule iz Jurjeva, 1983.

Sl. 2 i 3 — Brončane sljepoočničarke iz Jurjeva, 1983.

3. Sljepoočničarka kao prethodna, sa sačuvana tri navoja i brončanom karikom — privjeskom.

Sl. 3

Nalaz je relativno dobro očuvan, fibula je prilično kvalitetno izrađena, jedino nije siguran završetak nožice.⁵ Sljepoočničarke su nešto rustičnije izrade, što se osobito uočava na karikama—privjescima, koje imaju neravnomjeran presjek. Legura od koje su lijevane nije dobro pročišćena, pa se na jednoj karici vidi nekoliko nepravilnih manjih šupljina s unutrašnje strane. Sklop predmeta, fibula i par sljepoočničarki navode nas ponajprije na pomisao da je riječ o grobnim priložima. Na žalost, radnici nisu mogli dati nikakvih pobližih podataka o okolnostima nalaza, a ni naknadni pregled

5. Takav tip pijavičastih fibula može imati ili polukružno odrezan završetak nožice ili profilirano puce na njemu.

terena od strane stručnjaka nije urodio plodom.⁶ No o karakteru nalaza bit će još govora nakon analize samih predmeta.

Mala brončana fibula, kako je već rečeno, pripada tipu pijavičastih fibula (fibula a sanguissuga ili a mignatta) čija je domovina Italija s početka starijeg željeznog doba. Razvile su se iz italskih lučnih fibula s posebno zadebljanim središnjim dijelom luka.⁷ Najstariji su primjerci pijavičastih fibula, prema Müller—Karpeu, ustanovljeni na Siciliji u okviru kulture Pantalica III.⁸ Sinhronizirano sa srednjoevropskom kronologijom, to je vrijeme Ha B2, odnosno gledano apsolutno vremenski 9. st. pr. n. e. Stariji primjerci, manjih, ali relativno masivnih fibula, odlikuju se kratkom simetričnom nožicom i lukom zadebljanim u sredini. Poznate su varijante s neukrašenim i urezanim motivima ukrašenim lukom. Takve se fibule javljaju u većem dijelu italskih željeznodobnih kultura 8. st. p. n. e., odnosno Ha B3 vremena. Osim Pantalica grupe, na Siciliji su pijavičaste fibule zastupljene i u nekropoli Sala Consilina (stupanj II),⁹ javljaju se u predgrčkom horizontu Cumae u Kampaniji, neposredno prije osnivanja halkidske kolonije (stupanj Cumae—Prähellenisch II),¹⁰ zatim u skeletnoj nekropoli na Eskvilinu u sklopu grupe Rim—Albanska brda III.¹¹ Za naše je krajeve, međutim, značajnija pojava pijavičastih fibula u srednjoj i sjevernoj Italiji. Male pijavičaste fibule, vrlo masivnog luka, bogato ukrašene urezanim motivima, obilježje su II. stupnja picenske kulture,¹² dok je tip s prelomljenim lukom redovito grobni prilog kako muških, tako i ženskih grobova nekropole Bologna II.¹³ Sjevernoitalska Golasecca kultura već u sklopu svoga IB stupnja poznaje jedan prijelazni oblik između lučne i pijavičaste fibule.¹⁴ Isti se tip fibula s kratkom nogom prvi put pojavljuje na venetskom području u okviru Este II B kulture.¹⁵ Izvan Italije čini se da je najranija pojava pijavičaste fibule registrirana u koruškoj ostavi Treffelsdorf, također iz vremena Ha B 3.¹⁶ Pojava pijavičastih fibula na našem tlu pada nešto kasnije. Starije varijante s kraćom nogom pojavljuju se u slovenskoj svetolucijskoj halštatskoj grupi tek sa stupnjem I C1, što znači tek u Ha C stupnju.¹⁷ No i tipološki gledano predstavlja nešto mlađu varijantu, dok najstarijim italskim pijavičastim fibulama bliže analogije vidimo u nekim primjercima s područja Like. Riječ je o četiri cjelovite i dvije fragmentirane fibule iz Prozora,¹⁸ te jednoj iz Vreпча.¹⁹

6. Teren je obišao A. Glavičić iz Senjskog muzeja, ali uslijed prekopanosti uspio je ustanoviti samo tragove nekog razrušenog suhozida. Na svim pruženim podacima, kao i na prepuštanju nalaza za objavu, najsrdacnije zahvaljujem A. Glavičiću.

7. Lučne fibule s posebno zadebljanim sredinom luka, koje su ishodišni oblik za pijavičaste fibule, javljaju se na Siciliji u okviru horizonta Gumae I (9. st. pr. n. e.), ili u Emiliji u stupnju Bologna I.

8. H. Müller—Karpe, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, RGF 22, Berlin 1959, Text, Abb. 43/5.

9. K. Kilian, Beitrag zur Chronologie der Nekropole Sala Consilina, Apollo II, Salerno 1962, Abb. 3/22.

10. H. Müller—Karpe, o. c., Text, Abb. 55/5, 6, 11, p. 38.

11. Idem, p. 47.

12. D. G. Lollini, Sintesi della civiltà Picena, Jadranska obala u protohistoriji, Zagreb 1976, Tav. III/11.

13. H. Müller—Karpe, o. c., p. 83, Text, Abb. 57/1—3, T. 66A/8, 9, 12, 13.

14. D. and F. R. Ridgway, Italy before the Romans, The Iron Age, Orientalizing and Etruscan Periods, London, New York, San Francisco 1979, Chapter 15, fig. 25.

15. Idem, fig. 3.

16. H. Müller—Karpe, o. c., Text, Abb. 59/3, T. 144 B/12.

17. B. Teržan, N. Trampuž, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine, Arheološki vestnik XXIV, Ljubljana 1975, Prilog I.

18. S. Ljubić, o. c. p. 122, T XIX/73, 74.

Na žalost, sve su to nalazi bez sačuvanih grobnih cjelina, odnosno popratnih podataka, pa ih ne možemo preciznije datirati.

Mlađe varijante pijavičastih fibula odlikuju se izduljenom, dapače katkad vrlo dugačkom nožicom (u odnosu prema luku), asimetričnim držačem igle, dodacima puceta na vrhu ili sa strana luka, te profiliranim pucetom na završetku nožice. U nekim se italiskim grupama varijanta s izduljenom nogom javlja gotovo istodobno s prethodnim tipom (npr. u Cumae II ili Sala Consilina II B²⁰). Međutim u sjevernoitaliskim grupama one predstavljaju mlađi tip i karakteristične su za faze Este III ili Golasecca II B,²¹ odnosno za vrijeme Ha C 2 do Ha D 1. I u eponimnoj nekropoli starijeg željeznog doba, u Hallstattu javlja se takav mlađi tip u okviru Ha C 2 stupnja.²² Naša fibula iz Jurjeva nesumnjivo pripada mlađem tipu pijavičastih fibula s izduljenom nožicom. Na žalost ne možemo sa sigurnošću odrediti da li je njezina nožica završavala profiliranim pucetom (kao kod većine slovenskih primjeraka) ili je bila jednostavno polukružno odrezana.

Pijavičasta fibula nije osobito česta pojava u našim krajevima i predstavlja strani, točnije italiski element u nošnji domaćeg halštatskog stanovništva. Najveći je broj takvih fibula registriran na području Slovenije, koja u to vrijeme održava žive veze sa sjevernom Italijom. Otuda vjerojatno preuzima i pijavičastu fibulu. No riječ je uglavnom o mlađim varijantama, koje se — kako smo vidjeli — javljaju tek u vrijeme Ha C 2 i osobito Ha D 1 (primjerci iz Sv. Lucije pripadaju stupnjevima Sv. Lucija I C1 i u većem broju I C 2²³). Dva primjerka fibula mlađeg tipa vrlo sličnih fibuli iz Jurjeva potječu iz grobova 11 i 13 nekropole Bitnje u Bohinju.²⁴ To su fibule s izduljenom nožicom, vjerojatno polukružno odrezanog završetka, ukrašene snopom poprečnih urezanih linija na užim dijelovima luka prema glavi i nozi. Središnji je dio luka, za razliku od Jurjevske fibule, ostavljen neukrašen. Pomoću ostalih priloga ova su dva groba datirana u stupanj Sv. Lucija IIa (grob 13) i Sv. Lucija IIb (grob 11), a i kulturno pripadaju svetolucijskom halštatskom krugu. Iz Slovenije se navodi još jedna fibula mlađeg tipa iz Brezja (tumul XIII, grob 15)²⁵ te nekoliko primjeraka iz Vača, ali bez sačuvane grobne cjeline.²⁶ U Istri je registrirana jedna fibula iz Nezakcija.²⁷ Nešto je češća pojava pijavičastih fibula na središnjem japodskom teritoriju u Lici. Osim već spomenutih starijih primjeraka iz Prozora i Vreпча, nekoliko fibula mlađe varijante nalazimo u Kompolju i Prozoru. Najbliže analogije fibuli iz Jurjeva pokazuju fibule s izduljenom nožicom i lukom ukrašenim urezanim uzdužnim i poprečnim linijama iz grobova 66, 126 i 211 iz Kompolja,²⁸ te jedna

19. F. Starè, K problemu najstarejših čolničastih fibul iz Slovenije, *Arheološki vestnik* V/1, Ljubljana 1954, T. VI/1.

20. Cumae II — H. Müller—Karpe, o. c. Text, Abb. 55/5, 11; Sala Consilina — J. de la Genière, *Rapports chronologiques entre les vases geometriques et les objets de bronze dans la necropole de Sala Consilina, Apollo II, Salerno* 1962, T. IV/9.

21. D. and F. R. Ridgway, o. c., fig. 9, 14A, fig. 43.

22. B. Peroni, *Studi di cronologia hallstattiana*, Rim 1973, fig. 9/18.

23. B. Teržan — N. Trampuž, o. c., p. 424.

24. S. Gabrovec, Halštatske nekropole v Bohinju, *Arheološki vestnik* XXV, Ljubljana 1976., T. IV/14, VI/1.

25. F. Starè, Dva prazgodovinska groba z dalmatinske obale, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb 1970, p. 192, bilj. 7.

26. F. Starè, Vače, Ljubljana 1955., T. XXXI/5, 7, T. XXXII/1, 3.

27. Vidi bilj. 25.

28. F. lo Schiavo, Il gruppo liburnico-japodico, *Atti della Acad. Naz. dei Lincei, classe di scienze morali, stor. e filologiche*, ser. VIII, vol. XIV, fasc. 6 (1970), p. 403, 406.

fibula bez grobne cjeline iz Prozora.²⁹ Bliska spominjanim fibulama iz Bitnja je fibula iz groba 151 u Kompolju.³⁰ Kod nje je središnji dio luka također neukrašen. Oblikom su iste, ali neukrašene, fibule iz groba 34 u Kompolju, te jedna iz Prozora. Za fragmentiranu, neukrašenu fibulu iz groba 271 u Kompolju ne možemo preciznije odrediti kojoj bi varijanti pripadala jer nema sačuvanu nožicu.³¹ Iz drugih krajeva poznata nam je još jedna fibula starijeg tipa s prelomljenim, bogato ukrašenim lukom nepoznate provenijencije (vj. iz sjeverne Dalmacije) iz Arheološkog muzeja u Splitu,³² te jedna fibula mlađe varijante s dugom nogom i keramičkom jezgrom luka iz groba 54 u Ninu, datirana u početak Ha D stupnja.³³ Sudeći po svemu iznesenom, pijavičaste se fibule, i to prije svega mlađe varijante, javljaju ponajviše u Sloveniji i Lici, uglavnom u vremenu Ha C 2 — Ha D 1. U Sloveniju su stigle kao oblikovani utjecaj iz sjeverne Italije, a čini se da su istim putem preko Slovenije prodrle i u Liku. Primjerak iz Jurjeva svakako treba vezati uz japodski prostor Like, jer izgleda da tip pijavičastih fibula na liburnskom području nije bio udomaćen.

Drugi dio nalaza iz Jurjeva predstavljaju dvije sljepoočničarke od spiralno uvijene brončane žice. Obadvije imaju po jedan privjesak u obliku okrugle, lijevane brončane karike. Upravo nas ti privjesci navode na pomisao da je riječ o sljepoočničarkama, a ne spiralnim narukvicama koje obično nemaju takve privjeske. Vrlo dobru analogiju primjercima iz Jurjeva nalazimo u skeletnom grobu 22 iz Kompolja.³⁴ Položaj identičnog nakita, sninjelog in situ, pokazuje smještaj neposredno uz glavu. Istina, takav bi položaj mogle imati i naušnice, no dimenzije nakita nešto su prevelike za naušnice. Uostalom, sljepoočničarke su dosta čest ures japodskog stanovništva, vjerojatno žena. Nosile su se obješene o kakvu vrpcu od tkanine ili kože, koja se vezivala oko čela. R. Drechsler ističe kako se kod Japoda susreću dva tipa sljepoočničarki.³⁵ Ove iz Jurjeva odgovaraju njezinom prvom tipu, koji se sastoji od alke, izrađene od tri do četiri puta spiralno savijene žice i lijevanog brončanog privjeska. Drugi je tip daleko učestaliji i sastoji se od okrugle alke izrađene od brončanog lima, ukrašene vodoravnim kanelurama, te velikog kružnog, profiliranog privjeska, također od brončanog lima. Oba su tipa karakteristična za japodsko područje u Lici, dok se u perifernim oblastima (npr. u Sloveniji i Istri) javljaju drugačiji tipovi. Na liburnskom području takve tipove sljepoočničarki ne susrećemo. Tu dominiraju naušnice u obliku jednostruke žičane karike s privjeskom od jantara ili staklene paste. Međutim, sličan se tip sljepoočničarki pojavljuje mjestimično u Picenumu, vjerojatno kao utjecaj s japodskog teritorija.³⁶ Po R. Drechsler prvi tip sljepoočničarki, kojemu bi pripadao i par iz Jurjeva, dolazi u starijem horizontu grobova u Kompolju, odnosno pod konac Ha B stupnja,³⁷ a u Ha C vremenu

29. F. lo Schiavo, o. c., T. XIII/16.

30. F. lo Schiavo, o. c., T. XXVII/6.

31. F. lo Schiavo, o. c., T. IV.

32. F. lo Schiavo, o. c., T. XXVII/7.

33. F. Starè, Dva prazgodovinska groba z dalmatinske obale, *Adriatica*, Zagreb 1970.

34. R. Drechsler—Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955—1956. godiue, *Vjesnik AMZ III* /****, Zagreb 1961, T. XVI/2.

35. R. Drechsler—Bižić, o. c., p. 71.

36. R. Drechsler—Bižić, o. c., p. 71, bilj. 12.

37. Idem.

samo sporadično. Jurjevski nalaz, međutim, ako ga uzmemo kao zatvorenu cjelinu, nikako ne bismo mogli datirati tako rano. Analiza pijavičaste fibule odredila ju je kao mlađu varijantu, koja se u našim krajevima ne pojavljuje prije Ha C 2 stupnja, odnosno prije druge polovice 7. st. pr. n. e. Ostaje nam dakle ili pretpostavka da se takav tip sljepoočničarki održava i nešto dulje, možda upravo u takvim perifernim oblastima, ili da je riječ o ostavi koja je mogla sadržavati i neke starije predmete. Taj problem zasad ipak ne možemo riješiti, iako su, kako je rečeno na početku, iz Jurjeva poznati i drugi prehistorijski nalazi, čak s istog položaja. Spomenut ćemo jedan kasni halštatski krivi bojni nož,³⁸ te dvije fibule naočarastog tipa.³⁹ Na žalost ni za ove starije nalaze nemamo nikakvih podataka o okolnostima nalaza, pa zasad možemo smo pretpostavljati da je na tom položaju mogla biti kakva željeznodobna nekropola. Ostaci gradinske keramike, koji se uočavaju na Gradini iznad Jurjeva, kao i neobični keramički predmeti⁴⁰ (glineni koluti kakvi potječu s gradine, otkriveni su i u nekim drugim kasnobrončanodobnim ili željeznodobnim naseljima i pretpostavlja se da su služili kao nekakvi grijači), svjedoci su postojanja naselja na tom mjestu. No kako cijeli taj teren još uvijek nudi mogućnosti istraživanja, možemo se nadati da će novi prehistorijski nalazi, stručno iskopani, dati potpuniju i točniju sliku o željeznodobnoj prošlosti Jurjeva.⁴¹

Mr Tihomila Težak-Gregl, Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Malo mjesto Jurjevo, nedaleko od Senja, poznato je u arheološkoj znanosti kao antičko naselje Lopsica. Međutim, učestalost i brojnost prehistorijskih nalaza na tom području svjedoče o postojanju života još u starijem željeznom dobu. Najnoviji nalaz iz Jurjeva (predio Otinje) sastoji se od dvije bronzane sljepoočničarke od spiralno uvijene žice, s privjeskom u obliku jednostavne, lijevane karike, te od jedne bronzane fibule pijavičastog tipa, mlađe varijante. Prema fibuli nalaz bi trebalo datirati u početak Ha D stupnja. Premda nemamo potpunih ni sigurnih podataka o sklopu i okolnostima nalaza, izgleda da je riječ o grobu starijeg željeznog doba koji se etnički najvjerojatnije može pripisati Japodima.

S u m m a r y

The small village of Jurjevo, not far from Senj (Hrvatsko primorje), is known to archaeological science as the Roman settlement of Lopsica. But numerous prehistoric finds, such as pottery sherds, bronze fibulae, a bronze knife, etc., indicate that settlement was already established in Jurjevo in the older iron age. The most recent find consists of a pair of coiled-temple pendants with ring additions and a small leech fibula, both of bronze. The fibula belongs to the younger variant of that Italian type. According to this, the complete find should be dated to the beginning of the Ha D period. Although no proper and accurate information as to the context of the find is available, it seems that we are dealing with a grave of the older iron age, ethnically belonging to the Japodi. This last find, taken in context with some older ones, confirms the existence of an iron-age settlement and cemetery in the area of the current village of Jurjevo.

38. Š. Ljubić, o. c. T. X/37.

39. Š. Ljubić, o. c. T. X/38.

40. A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice III, Senjski zbornik III, Senj 1967/68, fig. 10.

41. A. Glavičić iz Gradskog muzeja u Senju ističe kako se na istom položaju prema još neka gradnja, pa će to biti prilika da se ustanove novi nalazi.